

Prof dr hab Walentyna Sobol,

Warszawa, 12 listopada 2022

Katedra Ukrainistyki

Uniwersytet Warszawski

RECENZJA

Pracy doktorskiej mgr Lesi Korostatevych pt. *Problematyka przekładu realiów kulturowych w tekstach ukraińskiej oraz polskiej literatury (na przykładzie utworów Oksany Zabuzko „Muzeum porzuconych sekretów” oraz Ignacego Karpowicza „Sońka”*, wydruk komputerowy, ss. 230.

Pani Lesia Korostatevych jest absolwentką Czerniowieckiego Uniwersytetu Narodowego, w którym w roku 2014 obroniła pracę magisterską z językoznawstwa pt. *Neologizmy w twórczości Oksany Zabuzko*. Na studiach doktoranckich w Instytucie Slawistyki PAN na kierunku Kulturoznawstwo (Nauki i kulturze i religii) udało się jej kontynuować i zgłębić własne badania w rozprawie doktorskiej pt. *Problematyka przekładu realiów kulturowych w tekstach ukraińskiej oraz polskiej literatury (na przykładzie utworów Oksany Zabuzko „Muzeum porzuconych sekretów” oraz Ignacego Karpowicza „Sońka”)*. Autorka przestudiowała solidny materiał literacki i krytyczno-naukowy, w uogólnieniu, zaprezentowała nieprzeciętne na gruncie polskim kompendium wiedzy o specyfice przekładu realiów kulturowych w tekstach ukraińskiej oraz polskiej literatury. Zrealizowała ten cel na przykładzie utworów Oksany Zabuzko „Muzeum porzuconych sekretów” oraz Ignacego Karpowicza „Sońka”.

We wstępie Doktorantka sformułowała cel jako „wyselekcjonowanie realiów (jako integralnej części pamięci kulturowej) oraz analizę technik i strategii ich przekładu” (s.6), postawiła przed sobą pięć konkretnych zadań, nagłośniła nie tylko dominujące metody badawcze (metoda opisowa przy systematyzacji teoretycznych badań, metoda porównawcza; metoda analizy kontekstowej oraz klasyfikacji), a nawet dodatkowe: „metody porównania, selekcji, analizy ilościowej oraz na wszystkich etapach pracy zastosowano metodę indukcji” (s.7).

ilościowej oraz na wszystkich etapach pracy zastosowano metodę indukcji” (s.7).

W rozdziale pierwszym „*Przedmiot i cele badań*” omówiono kryteria wyboru autorów, zasady klasyfikacji materiału. Nieco dyskusyjnym wydaje się podrozdział 1.3, w którym Autorka pragnie wyeksponować dwa wybrane utwory, jak pisze, „na tle ukraińskich oraz polskich powieści o (post) pamięci” (s.17-26).

Nieco przeładowany cytatami został, moim zdaniem, drugi rozdział „*Założenia teoretyczne oraz podstawowe definicje*” (s.27-53). Najwięcej przekonujący wydaje się podrozdział: „2.4. *Strategie oraz techniki tłumaczenia*”, w którym Doktorantka stwierdza, że będzie w swojej rozprawie posługiwać się terminami „udomowienia” oraz „egzotyzacji” a także wyjaśnia, że przez udomowienie rozumie strategię przybliżania tekstu oryginału do kultury przekładu. Jednak definicję egzotyzacji Doktorantka przyjmuje za Lewickim. Uważa on bowiem, że egzotyzacja polega na: (cytuję tu Lewickiego) „zachowaniu informacji tekstu oryginalnego (a także elementów kulturowych) jak najbardziej zbliżonej do kultury oryginału”. Tu Lesia Korostatevych podkreśla akcent na „strategicznym wywołaniu obcości w odbiorze przekładu”.

Na stronie 46 znajdujemy sprecyzowanie jednego z celów pracy. A jest nim, według Autorki dysertacji - analiza technik i strategii przekładu w wybranych powieściach. Dla celów analizy Badaczka będzie posługiwać się terminem Lewickiego „ekwiwalencja przekładowa” (s.47).

Rozdział czwarty rozprawy, poświęcony wnikliwemu badaniu specyfiki tłumaczenia realiów kulturowych w powieści Zabuzko (s.79-156), wydaje się szczególnie ciekawym i przekonującym. Autorka przeanalizowała szeroki zakres realiów kulturowych, to znaczy realia etnograficzne i mitologiczne (s.79-91), historyczne oraz współczesne realia ustroju państwowego (s.91-101 a także realia onomastyczne (s.101-152) w ujęciu interdyscyplinarnym. Tu również w dość obszernym podrozdziale zostały sumiennie zbadane antroponimy (101-119) i imiona postaci literackich (119-152). Krótko mówiąc, w tym rozdziale zaowocowała długoletnia fascynacja Lesi Korostatevych całym twórczym dorobkiem wybitnej ukraińskiej pisarki. Autorka omawianej tu rozprawy doktorskiej przekonująco uzasadniła te udane momenty w polskim przekładzie, kiedy to dla polskiego odbiorcy odwołania Oksany Zabuzko nie wywołują skojarzeń ani ze wspomnianym przez pisarkę utworem, ani z jego autorem czy autorką (s.103). Dużym wsparciem dla młodej Badaczki okazała się owocna praca Katarzyny Kotyńskiej. Pani Profesor nie tylko przetłumaczyła powieść *Muzeum porzuconych sekretów*, ale także podzieliła się cennym

doświadczeniem, jak na przykład czytamy o tym w cytowanym w rozprawie doktorskiej, artykule *Rozpisać na głosy. Stylizacja językowa okiem praktyka*.

Imponuje również materiał podrozdziału 4.4. *Realia asociatywne* (126-152), w którym dogłębnie został przeanalizowany różnorodny materiał folklorystyczny, a również i literacki kontekst powieści Zabuzko *Muzeum porzuconych rekretów*, przetłumaczonej także na niemiecki, czeski, angielski. Narracja Zabuzko zetkana z aluzji, metafor, porównań, licznych odniesień do ogromnej plejady autorów i utworów, wymieńmy tutaj *Mojżesza* Iwana Franki, który tłumaczka podaje w przekładzie niezapomnianego Jerzego Litwiniuka. To właśnie jego wybitnemu dorobkowi na polu przekładu została poświęcona rozprawa magisterska Olesi Ozębłowskiej, absolwentki Warszawskiej Ukrainistyki. Tu, właśnie, zastanawiam się, czy Jerzy Litwiniuk nie przełożyłby w inny nieco sposób „Стефаниківські моторошні образки” (147). Czy to naprawdę adekwatne – „Naturalistyczne obrazki Wasyla Stefanycka”? Przecież tu jednak opisano sceny „straszne, mrozące krew”, w które jest po prostu ciężko uwierzyć? Przecież Stefanykowi powiedziano: „Nie pisz tak strasznie, bo umrzesz...”.

Można potraktować prezentowaną rozprawę doktorską, jako pewnego rodzaju przedsięwzięcie zakończone sukcesem potrójnym – Oksany Zabuzko, Katarzyny Kotyńskiej i Lesi Korostatevych. Jest to bowiem, ośmielę się podkreślić - dyskurs naukowy o zasięgu europejskim, o czym świadczy poznanie, tłumaczenie i analiza dziedzictwa filozoficznego, psychologicznego, teoretyczno-literackiego i językoznawczego w szerokim aspekcie tych terminów i zjawisk. W ten nurt organicznie wpisuje się od wieków kultura ukraińska, co uwidacznia wyraziście niniejsza rozprawa doktorska.

W rozdziale piątym, *Analiza kulturowa powieści „Sońka” Ignacego Karpowicza* Autorka przeprowadziła analizę poruszonego przez Ignacego Karpowicza tematu pamięci, zwróciła uwagę i na dyskusje wokół powieści *Sońka* w Polsce i Ukrainie, nagłośniła skomplikowany dyskurs „tutejszy (Swoj) i Obcy na pograniczu”, stawiając go w szerszym kontekście. Na przykład w tematyce i rozumieniu słowa - kaszubski. Do tematyki Kaszubów zwracają się na przykład Danuta Zawadzka i Marcin Lul, autorzy studiów *Podlasie – od „terra inkognita” do „white power”. Szkice z nowego regionalizmu literackiego*¹. Danuta Zawadzka w artykule *O byciu przemilczanym. „Tutejszość” podlaska w perspektywie transgranicznej* zwłaszcza podkreśla, że

¹ Danuta Zawadzka i Marcin Lul, *Podlasie – od „terra inkognita” do „white power”. Szkice z nowego regionalizmu literackiego*, Instytut Filologii Polskiej, Białystok 2018.

„tutejszość” jest zjawiskiem transregionalnym, dotyczy również Kaszubów: np. Kaszubi określają siebie jako „naszińcy”.

Z mieszanymi odczuciami przyjmuję rozdział szósty: *Analiza materiału: elementy kulturowe polsko-białoruskiego pogranicza* (s.177-211).

We wnioskach końcowych (s.212-217) znajdujemy co prawda wyjaśnienie, mimo to odnotowuję braki znaczących, jak uważam prac na temat przekładu. Autorka pisze: „podział elementów kulturowych Winogradowa oraz techniki tłumaczenia zaproponowane przez Hejwowskiego i Lewyckiego, stały się podstawą dla części analitycznej” (s.212).

Zgadzam się, że Lesia Korostatevych ma prawo wyboru. Tym więcej, że prace profesora Hejwowskiego, wybitnego anglisty, są bardzo cenne. Jednak, mimo to zabrakło odwołań albo przynajmniej wzmianki o jakże cennej antologii *Pisarze polscy o sztuce przekładu 1440-2005* (Poznań 2007), wybór i opracowanie Edwarda Balcerzana, Ewy Rajewskiej, a także artykułu Umberto Eco, *Doświadczenie przekładu* (tłum. Remigiusz Rzyński, *Teksty Drugie* 6 (2006), 103–122).

Odczuwa się także brak – Barbary Z.Kielar *Tłumaczenia i koncepcje translatorskie* (Wydawnictwo PAN, Warszawa 1988), Jerzego Pieńkosia *Przekład i tłumacz we współczesnym świecie. Aspekty lingwistyczne i pozalingwistyczne* (Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993), Olgierda Wojtasiewicza *Wstęp do teorii tłumaczenia* (Polskie Towarzystwo Tłumaczy Ekonomicznych, Prawniczych, Sądowych TEPIS, Warszawa 1996), Edwarda Balcerzana *Literatura z literatury* (Katowice 1998), Stanisława Barańczaka *Ocalone w tłumaczeniu. Szkice o warsztacie tłumacza poezji z dodatkiem Małej antologii przekładów-problemów* (Kraków 2004), *Uniwersalistyczne implikacje teorii przekładu* Lucyny Wille (Rzeszów 2002).

Podnoszę to na okoliczność ewentualnej publikacji. Jeśli uda się pracę opublikować, to w takim wypadku tekst należałoby też wyraźnie skrócić i wnikliwie zredagować.

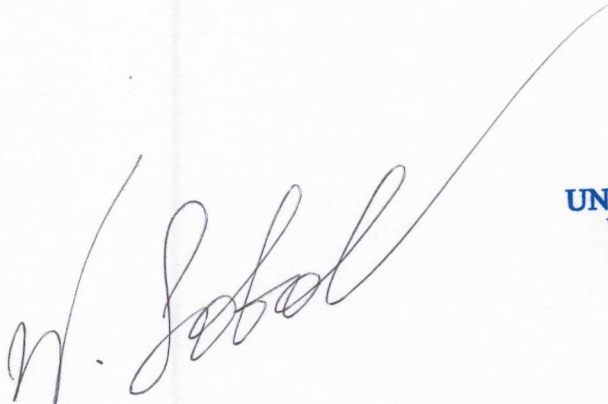
Czasem powtarzają się stwierdzenia typu: „Hejwowski uważa, że tłumacz między innym powinien mieć dobrą znajomość języka wyjściowego oraz docelowego” (s.34) czy nieco innego typu zapis: „Władza radziecka dokładała wszelkich **starań**, żeby **starannie** ukryć miejsce pochówku liderów OUN...” (109). Dominują w rozprawie doktorskiej przykłady z prac naukowych dotyczących języka angielskiego (s.43), a mamy przecież cenne publikacje o specyfice przekładu właśnie z języka ukraińskiego na polski.

Zawarła Lesia Korostatevych w swej rozprawie bogatą bibliografię przedmiotu, zwłaszcza w języku polskim i ukraińskim. Doktorantka doskonale zna te wszystkie prace. Niestety, z pewnym zdziwieniem należy stwierdzić, że z przyczyn nie zawsze uzasadnionych do bibliografii trafiły, oprócz właściwych,

również odległe tematami artykuły, nie zawsze powiązane z zasadniczym tematem recenzowanej rozprawy. Te prace bowiem dotyczą języka białoruskiego (s.222), tekstów prawnych i prawniczych, polskiego i brytyjskiego prawa spadkowego (s.223), poezji, pogranicza polsko-białoruskiego (s.226), tłumaczenia Harry'ego Pottera na język rosyjski (s.230) etc.

W sumie, mimo moich uwag krytycznych, rozprawa pt. *Problematyka przekładu realiów kulturowych w tekstach ukraińskiej oraz polskiej literatury (na przykładzie utworów Oksany Zabuzko „Muzeum porzuconych sekretów” oraz Ignacego Karpowicza „Sońka”)*, w pełni uwzględniająca stan współczesnej wiedzy, jest rzetelnym i dojrzałym naukowo studium interdyscyplinarnym, z dominantą dyskursu historycznoliterackiego. Poznawczą wartość recenzowanej pracy dodatkowo podnoszą rzeczowe przypisy (na stronach 29, 54, 73 i in.).

Wnoszę więc o uznanie recenzowanej pracy za rozprawę doktorską i dopuszczenie mgr Lesi Korostatevych do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

UNIWERSYTET WARSZAWSKI
Wydział Lingwistyki Stosowanej
KATEDRA UKRAINISTYKI
00-312 Warszawa, ul. Dobra 55
Tel. 22 55 34 252